

škpt. Stanislav Soušedík

Svět, ve kterém jsem žil

TRITON

TRITON
Praha / Kroměříž

škpt. Stanislav Soušedík

Svět, ve kterém jsem žil

Stanislav Juhaňák – TRITON

© PhDr. Stanislav Sousedík, 2014
© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2014
Photos © Stanislav Sousedík, 2014
Cover © Renata Brtnická, 2014

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,
Vykáňská 5, 100 00 Praha 10
www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7387-748-4

Úvodní slovo

Vydávám první díl memoárů svého otce, štábního kapitána Stanislava Sousedíka (1897–1974), nazvaných „Svět ve kterém jsem žil“. Otec začal psát své paměti na mou prosbu asi r. 1964. Pracoval na nich zprvu rychle, později zpomalil a ukončil svou práci (proměňující se mu pod rukama čím dále více v kroniku právě či nedávno prožívaného) rok před svou smrtí, v r. 1973. Stačil ještě nechat svůj objemný rukopis přepsat na stroji, strojopis s několika kopiemi zběžně opravit a nechat svázat.

Z jedné takové kopie jsem pořídil i tuto edici. Provedl jsem v textu jen několik drobných úprav, text však prošel v nakladatelství Triton obvyklou jazykovou úpravou. Ta byla provedena citlivě, takže v textu zůstaly pietně zachovány otcovy stylistické zvláštnosti, občasné germanismy a další různé odchylky od dnes platné spisovné normy (i ony jsou svým způsobem svědectvím o „světě, v němž žil“). Čtenář při četbě často narazí na odkazy na přílohy. Jedná se o dokumenty, jež lze snadno dohledat v archivu, který je prozatím ve vlastnictví rodiny. Povzbuzen nakladatelstvím připojil jsem k edici určitý počet dobových fotografií. Jejich úkolem je zpřítomnit čtenáři podoby (příp. vývoj podob) osob dnes již vesměs dávno zesnulých, o nichž se v memoárech jedná, a předvést někdy, nakolik to bylo možné, i dějiště, na němž se naplňovaly jejich osudy. Otec se ve svém vyprávění obešel bez poznámek pod čarou. Veškeré takto umístěné vysvětlivky pocházejí ode mne.

Rád bych připojil několik poznámek o kulturně-historickém významu otcových memoárů, o otcově vypravěčském a spisovatelském umění, v jeho schopnosti výstižně charakterizovat osoby a události atd. Upouštím však od toho, protože vím, že toto není úkolem editora, obzvláště v případě, kdy je jím milující syn. Nechť tedy tyto memoáry svědčí o osobě svého autora i o světě, v němž žil, samy.

K druhému vydání

První vydání části memoárů mého otce, škt. Stanislava Sousedíka, vyšlo jako soukromý tisk v počtu několika desítek exemplářů. Čtenáři, jimž se tyto vzpomínky dostaly do rukou, byli jejich četbou vesměs pozitivně zaujati. Za této situace se na mne obrátil MUDr. Stanislav Juhaňák, majitel nakladatelství Triton, s návrhem na vydání otcových memoárů běžným způsobem. Jeho nabídku jsem rád přijal.

Toto druhé vydání se co do podstaty nijak neliší od prvního. Text prošel pečlivou redakční korekturou, kterou provedla paní dr. Olga Baranová: její zásluhou byla z textu vymýcena řada drobných pochybení. Nepatrnými úpravami (hlavně vypuštěním plynulou četbu rušících odkazů na listinné doklady) se text více přiblížil zájmům a potřebám běžného čtenáře. Druhé vydání bylo rovněž doplněno řadou fotografických a jiných příloh, jejichž zdařilou reprodukci provedla firma Koršach – Vladimír Vyskočil.

Děkuji všem výše jmenovaným a spolu s nimi i čtenářům prvního vydání, neboť svým zájmem a doporučeními přispěli k této jeho reedici.

28. 11. 2013

PhDr. Stanislav Sousedík

Obsah

Úvodní slovo	5
K druhému vydání	6
Moji předkové	10
Sousedíci	10
Kollorosové	12
Limanowa a sourozenci mojí maminky	15
Můj otec	17
Moje první souvislé vzpomínky	17
Leszczków	19
Varšava	23
Opět Limanowa	26
Plzeň	27
Náš dům	29
Otec a jeho práce	31
Obecná škola	39
Motýli	40
Astronomie	44
Naše krajina	45
Gymnázium	46
Kadetka, K.u.K. Artillerie – Kadetten-Schule	49
Pan Demeček	52
Tak a zase kadetka	54
Kollorosové – rodiče mojí maminky	56
Náš dům v Hradišti	60
Definitivně kadetka	61
Duch kadetní výchovy	66
Můj vnitřní život v kadetce	73
Tak nám zabili Ferdinanda	77
Pevnostní dělostřelec	81
Moje politická aféra	82
Jak jsem se dostal poprvé do arestu	85
Ausmusterung	90
Dovolená před nástupem do života	95

Jedu bojovat	97
Italské tažení a 12. bitva na Soči	99
Jde do tuhého	103
Postup do Friaulska	110
Akce Col Moschin a bílá tabule	123
Porážka – ústup – rozklad	126
Československá republika	143
Příjezd domů	143
Osvobozenecká legenda	145
Nastupuji k dělostřelectvu v Plzni	146
Jedu bojovat na Slovensko	150
Byl jsem hostem hraběte Palugyaie	153
Armáda se začíná organizovat	156
Zvolen – čardáš a Maďaróni	157
Rozvinul jsem budovatelskou činnost	159
Velitelem pancéřového vlaku	163
Banská Bystrica – Plzeň – Bratislava	163
První nováčci naší republiky	166
Dělostřelecké měřičství	167
Litoměřice – kurz dělostřeleckého měřičství	169
Mobilizace	172
Můj bratr Albín	183
Olomouc	186
Francie	187
Důstojník pro zvláštní úkoly	192
Moje maminka	196
1927 – naposledy Olomouc	198
V Praze ve Vojenském technickém ústavu (VTÚ)	206
Moji představení a přátelé	207
Další pokračování mé práce ve Vojenském technickém ústavu	211
Rodina Zedníků	218
Svatba	225
T. G. M.	228
Dopustil jsem se vojenské velezrady	231
Fotopříloha	240

Škpt. Stanislav Sousedík kolem r. 1930.

Moji předkové

Sousedíci

Můj dědeček Josef Sousedík se narodil roku 1829 a zemřel ve vysokém věku 86 let. Žil ve Zlíně jako zámožný a všemi vážený měšťan ve velkém vlastním domě na náměstí. Měl rozsáhlé zemědělské hospodářství, velký, desetihektarový sad na břehu Dřevnice – Cigánov a zabýval se též živnostenskou výrobou povidel a pálením slivovice. Než se rozšířily železnice, přilepšoval si v zimních měsících i povoznictvím a vozil do Vídně sůl dobývanou ve Veličce u Krakova. Ve Vídni si našel odbytiště i pro povidla, která se tam dobře zavedla a těšila výborné pověsti. O všestranné podnikavosti stařečka svědčí i to, že když se některý rok na Vizovicku švestky neurodily, tak dokupoval sušené švestky v Bosně, a ty pak rozvařoval na povidla. A to jen proto, aby vyhověl svým zákazníkům.

Moje babička, stařenka Kateřina, rozená Minaříková, zemřela asi v sedmdesáti letech na obyčejnou, ale špatně ošetřovanou kýlu, kterou si uhnala při zabíjačce, když pomáhala zvednout necky s vypařeným prasetem.

Po její smrti dědeček žil ještě mnoho let jako vdovec na dobře zajištěném výměnku. Ponechal si mimo jiné užitek z Cigánova, který připadl po jeho smrti mému otci. Náš staříček zažil začátky přerodu idylicky klidného venkovského valašského městečka Zlína na velké moderní průmyslové město. Nepatrně k tomuto neštěstí Zlína přispěl sám tím, že Tomáši Baťovi, zakladateli zlínského velkopřůmyslu, půjčil nějakou částku do začátků. Když v roce 1915, tedy za první světové války, staříček zemřel, tu nad jeho hrobem řekl pan

farář, že vlastně pochovává posledního zlínského měšťana. A byla to pravda. Po skončení první světové války v roce 1918 převzal již správu Zlína finanční kapitál, reprezentovaný starostou Baťou, a Zlín rychle šel cestou pokroku k proletarizaci.

Můj otec Karel byl druhorozeným synem. Josef, jeho bratr, byl starší a převzal podstatnou část dědictví. Karel se sestrou Ludmilou byli vyvěněni, tzn. že dostali nějaké peníze jako odbytné, jak se tehdy říkalo. Josef měl čtyři syny: Lumíra, Slavoje, Josefa a Stanislava. Všichni za války skoro současně narukovali a byli právě na frontě, když jim zemřela matka Tereza, rozená Kašpaříková. Dědictví upadalo, Josef se prý rozpil a po válce synové celý majetek rozprodali a o výnos se rozdělili. Lumír si zařídil velký koloniální obchod ve Zlíně na náměstí, Slavoj byl učitelem na měšťance, Josef si koupil na Slovensku zbytkový statek (vznikaly při pozemkové reformě) a Stanislav, můj jmenovec – ani nevím, čím vlastně byl. Zemřel jako první, poměrně mlád. Celá tahle větev neměla vyvinutý rodinný smysl, neudržovali mezi sebou, tím méně s námi, styk, a proto toho o nich víme velmi málo. Pravnuk staříčka, můj syn Staša navštívil jednou, krátce před jeho smrtí svého strýce Lumíra ve Zlíně. Návštěva se uskutečnila u bývalého nakladatele a tiskaře Siegla, který měl za ženu Lumírovu dceru. Siegl byl pravým opakem všech potomků Josefovy rodinné větve. Sbíral rodinné památky, vypracoval rodokmen rodiny a píše prý také paměti.

Můj otec studoval gymnázium v Přerově. Myslím, že to tam však nedotáhl až k maturitě a že někdy v septimě přešel na Zemský pomologický ústav v Tróji.¹ Speciální pomologické vzdělání ho mělo nasměrovat k tomu, aby jednou ve Zlíně převzal Cigánov, hlavně však obor zpracování ovoce. Než život často jde jinými koleji, než které plánují rodiče starající se o zabezpečení svých dětí. Otec se spřátelil v Přerově se svým spolužákem Karolem Kollorosem, synem českého

1) Tento ústav měl sídlo v záměčku v Tróji u Prahy. Studium na něm trvalo 11 měsíců.

pivovarníka v Haliči.² Kolloros otce jednou pozval na prázdniny k rodičům do Radiszówa v Haliči. A právě tam se otec poznal s jeho sestrou Marií. Mladí lidé se do sebe zamilovali, no a byla z toho po čase svatba.

Kollorosové

Tatínek mé maminky Marie – Albín Kolloros – byl vyučený český sládek, pocházející z Dobrovic u Mladé Boleslavi, kde jeho otec také vedl pivovar. Albín, jak tehdy bylo zvykem, šel po vyučení na vandr, na zkušenou do světa. Přišel do Haliče, kde začal časem pracovat jako sládek na panském pivovaře v Jasczórowé. Dařilo se mu tam výborně, inu kde se pivo vaří, tam se dobře daří – a tam se mu také narodila dceruška Marie, moje pozdější maminka (1874–1954). Albín Kolloros měl šest dětí, nejstarší byl syn Karol, po něm se pak narodila maminka, Albín, Rudolf, Anna, které se po polsku říkalo Andzia, a nakonec Adélka. Vypisuji je zúmyslně, neb osudy všech byly velmi zajímavé a staly se předmětem mnoha hovorů a úvah mých rodičů, které jsem se zájmem sdílel. Ba sdílel jsem nejen hovory, ale částečně i osudy, tragické osudy těchto mých tet a strýců.

Dziadzin (čte se polsky džacin), tedy dědeček Kolloros, byl muž neobyčejně kultivovaný, vysokých mravních zásad, bezvadného společenského vystupování, byl pravým mužem viktoriánské doby. Poněvadž byl výborným odborníkem a vařil všude, kam přišel, výtečné pivo, měl úspěch a vbrzku si sám mohl pronajmout pivovar v Radiszówě. Zde začal postupně shromažďovat majetek, který se časem měl stát základem odvážného kroku směřujícího k vybudování vlast-

2) Halič (rozkládající se dnes na území Polska a Ukrajiny) byla po rozdělení Polska na sklonku 18. století součástí rakousko-uherské říše (tvořila severní, resp. severovýchodní část tzv. Předlitavska). Kollorosové žili tedy v prostředí národnostně převážně polském, ovšem stále ještě v hranicích říše, z níž pocházeli.

Parní pivovar Albína Kollorose ve Skawině u Krakova v 90. letech 19. století. Obytný dům vlevo je rodištěm autora memoárů. Budova pivovaru dosud stojí, dnes je však obklopena městskou zástavbou.

ního, moderního pivovaru. K uskutečnění toho plánu došlo ovšem o něco dříve, než si dědeček přál. Nájem v Radiszówě mu byl kvůli intrikám tamějšího plebána (faráře), se kterým babcia (čte se polsky babča), tedy babička, dobře nevycházela, odňat. Dziadzin, třebaže kapitálově ještě ne dostatečně připraven, se pustil ve Skawině do výstavby velkého, moderního parního pivovaru. Musel však pracovat s úvěrem, a to se stalo jeho zkáзой. Největší polský, lépe haličský, pivovar v Okocimě totiž s nelibostí pozoroval vzrůst české konkurence, které nemohl dost dobře jakostí své produkce čelit, a ve vhodném okamžiku skoupil od polských Židů všechny směnky, zablokoval úvěr a přivedl pivovar do konkurzu. Ten dopadl nakonec velmi čestně. Díky přispění celé rodiny byla pasiva zcela pokryta aktivy. Pivovar ale nebylo možné udržet a přešel do rukou konkurence.

U pivovaru, který se nacházel blízko Krakova, byla vybudována také dobře prosperující pekárna, která zásobovala Krakov českými rohlíky a houskami, tehdy tam vůbec neznámými. Můj otec se vlastně přiženil do tohoto podniku, který byl předvídavě zřízen právě pro něho jakožto nastávajícího zete a do kterého také otec vložil veškeré peníze, které dostal od staříčka jako odbytné. Přirozeně, po likvidaci pivovaru,

k němuž pekárna patřila, o svůj vklad přišel a byl se svými dětmi, které se narodily ve Skawině, odkázán sám na sebe.

Dziadzin Kolloros zůstal i v Polsku uvědomělým Čechem. Byl starostou českého Sokola v Krakově³ a svoje děti posílal do Čech na studie. Moje maminka byla dána na výchovu do kláštera Uršulinek na Národní třídě v Praze, Andzia do Pettingen v Olomouci, Karol studoval gymnázium v Přerově, atd. Nejmladší děti se však již těmto snahám odcizovaly, polonizovaly se a začínaly podléhat polskému prostředí, jehož společenskou úroveň přeceňovaly tak, že se na přirozené zdravé české poměry, nenadnášené fantazií, nýbrž nesené zdravým životním realismem, dívaly spatra.

Opominul jsem se snad zmínit, že babcia Kollorosová, křtěná Klaudya, pocházela také ze Zlína, kde její rodiče Sajbrtovi vlastnili Horní mlýn. Jak a kdy se seznámila s dědečkem nevím, ale jistě to byl i její vztah ke Zlínu, který byl mj. popudem k pozvání studenta Karla Sousedíka na prázdniny do Polska.

Polský život se podstatně lišil od onoho skromného, pracovitého a šetrného způsobu života ve Zlíně a v Čechách vůbec. Poláci té doby byli nesmírně pohostinní, velmi často až nad své hospodářské možnosti, navštěvovali se, tvořili „tovaryšstva“ (společnosti), svátky slavili s procovskou okázalostí, a když nebyly peníze, tož na dluh, Žid vždy ochotně půjčil. Pejzatými Židy v černých usmolených kaftanech, kteří všechno obstarali, všechno zařídili, každému nabízeli kdecu, byla Halič zaplavena. Bylo jich tam snad víc než samotných Poláků.⁴

Můj otec měl dva syny. Nejprve se narodil Albín (= Binek) a o dva roky později, přesně 25. srpna 1897, jsem se ve Skawině narodil já, tedy Stanislav.

3) S působením A. Kollorosa ve Skawině souvisí i vznik zdejšího Sokola, jenž existuje dodnes a jehož členové hráli mj. důležitou úlohu v protinacistickém odboji za druhé světové války.

4) To je ovšem silná nadsázka. Podle dobových statistických údajů tvořili Židé zhruba 10 % haličského obyvatelstva.

Skawina, neblahá Skawina s blízkým Krakovem, který prý měl svými společenskými nároky, jimž měla hlavně babcia nějak zvláště vycházet vstříc, neblahý vliv na o novou existenci bojujícího pivovarníka, podnikatele začátečníka, ona Skawina, ke které se pojí moje první životní vzpomínka. Šel jsem jako sotva žvatlající mrně z pekárny přes pivovarský dvůr k babičce. A tu se proti mně vyřítil beran, kus živého inventáře babičky, který měl povolení volného pohybu. Beran mne porazil a začal mne rohy převalovat v prachu dvora. Na můj srdcervoucí jekot se ovšem ihned sběhlo půl pivovaru a já byl těžce zboulovaný přenesen domů. Beran byl téhož dne popraven, ale já se na to dodnes pamatuji, vím, že jsem měl červenou zástěru a že jsem při tom beraním kutálení po dvoře najednou přestal řvát, přestal jsem všechno vnímat a ztratil jsem vědomí.

Limanowa a sourozenci mojí maminky

Tož po skawinské slávě šel dědeček zase jako sládek do panské služby, tentokrát k šlechtici Mars-Noga do Limanowé.⁵ Měl tam na tehdejší časy velmi pěkné příjmy – šedesát zlatých měsíčně, navíc z každého vystaveného hektolitru deset krejcarů a jako deputát byt, zahradu, pivo, mláto, brambory, petrolej, svíčky a nějaké obilí. Záhy se mu podařilo zvednout výstav piva z několika málo tisíc hektolitrů na osmnáct až dvaadvacet tisíc hektolitrů ročně. A tak se mu pěkně žilo, chovali si hodně drůbeže, dvě prasata, měli pětipokojový byt – krásně (viktoriánsky) zařízený, kde v salonu Andzia hrávala až virtuózně na fortepiano. Syn Karol byl již z domu, Albín také, oba někde sládkovali, Marie byla vdaná. S Rudolfem však byly potíže a Adélky více neměli. Nejmladší dceruška zemřela, když jí bylo asi deset let. Měla ráda mléko a dostala darem od rodičů – myslím, že to bylo ještě v Radiszówě, tedy před Skawinou, svoji krávu.

5) Limanowa je dnes okresní město ležící vzdušnou čarou asi 80 km severně od nejvyššího pásma Vysokých Tater.

První nadojené mléko vždy ráno pila k snídani ještě nepřevařené, kráva však byla želbohu tuberkulózní a Adélka podlehla nákaze. Když umírala, žádala, aby z peněz stržených za její krávu byly zakoupeny zlaté hodinky a aby je tatínek, tedy můj děd Kolloros, stále nosil. To se také stalo a ty hodinky zdědil pak můj bratr Binek, který je dodnes uchovává jako rodinnou relikvii.

S Rudolfem si možno říci osud zahrál ještě hůře. Po maturitě na krakovské reálce byl odveden k vojsku a nastoupil do jednoroční důstojnické školy v Krakově. Maturanti tehdy sloužili pouze jeden rok – tzv. jednoročáci – a ze školy vycházeli s nejvyšší poddůstojnickou nebo nejnižší důstojnickou hodností (kadetaspiranti). Jinak trvala prezenční, jak se teď říká základní, služba tři roky. Při nějakém cvičení Rudolfův kůň uklouzl na náledí a svalil se. Rudolf už nestačil seskočit a dostal se pod koně, který, když se vzepjal, přišlápl Rudolfovi nohu kopytem v kotníku a zle mu ho pohmoždil. Rudolf se dostal do vojenské nemocnice, kde mu chtěli dolní část nohy amputovat. Rudolf to nepřipustil a prohlásil, že stane-li se to, skončí sebevraždou. Dziadzin ho od vojáků převzal a dal ho do civilní krakovské nemocnice, kde sice operace – jedna dražší druhé – stíhala operaci, ale nakonec Rudolfa jen s povrchově zahojenou nohou propustili domů, to již do Limanowé. Nákladné ambulantní léčení pokračovalo mnoho a mnoho let, pomoc se hledala všude a nakonec ho léčil vesnický přírodní bylinkář. Rána však stále hnisala a zůstávala otevřená. Rudolf sice mohl se zvláštní ortopedickou botou a o holi trochu chodit, ovšem jen málo, aby se zesláblá noha příliš nenamáhala. Celou dobu žil u svých rodičů v Limanowé. Po jejich smrti byl však již odkázán jen sám na sebe, a nastoupil tedy na místo bankovního úředníka v Krakově. Ovšem stále slábl a do nohy dostal kostižer, tuberkulózu kostí. Tuberkulóza pak pozvolna začala zachvacovat celý marným bojem vyčerpaný organismus a Rudolf nakonec přijel umřít k mým rodičům do Plzně. Byl jsem tehdy tercián, ale o tom všem budu ještě později vyprávět. Rudolf byl ohromný fešák, elegán každým coulem, hezký, vtipný

chlapík, velmi společenský a mne, kdykoliv jsem byl v Limanowé, jako malého chlapce moc a moc šikádlil a dopaloval. Jinak nám oběma klukům byl vzorem „kavalera“.

Můj otec

1902

Můj otec se po různých trampotách, jež ho potkaly po odchodu ze Skawiny, v roce 1900 stal ředitelem továrny na zpracování ovoce ve Třebenicích v Čechách. Tam jsme žili až do roku 1902, kdy otec z důvodů mi neznámých toto místo opustil. Po krátkém přechodném pobytu v Praze, kde jsme bydleli v Jablonského ulici na Vinohradech a kde jsme také v roce 1902 strávili vánoční svátky, se naše rodina rozdělila. Otec přijal místo, opět jako ředitel továrny na zpracování ovoce, v Leszczówie (čte se polsky Leščkově) u Sandoměře v ruském Polsku.⁶ Poněvadž tam jel vlastně do neznáma, bylo rozhodnuto, že maminka s námi dětmi pojede zprvu k bábi do Limanowé, než otec uvidí, co a jak, a zahnízdí se v Leszczówie.

Moje první souvislé vzpomínky

1903

V Limanowé jsem začal chodit do školy. U Kollorosů se mluvilo polsky, a tak jsem si polštinu dobře osvojil ještě dříve, než jsem vstoupil do první třídy. Mojí nejmilejší zábavou tehdy bylo vystříhovat si z archů, které tehdy stály 1 krejcar kus, vojáky, podlepovat je a zhotovovat jim podstavečky. Vojáky jsem seřazoval do útvarů, sváděl s nimi bitvy a konal přehlídky. Sotva jsem se jakžtakž naučil psát, což bylo již během první třídy, psával jsem raporty, ve kterých jsem zaznamenával číselné stavy svých bojovníků. Bylo to hlavně snad moje okolí, které moje vojenské záliby podporovalo, neboť v té době vypukla rusko-japonská válka a o ničem jiném se nemluvilo.

6) Tj. v té části bývalého Polského království, která se při dělení Polska na sklonku 18. století stala součástí ruské říše. Na rozdíl od Kollorosů, kteří žili v Rakousko-Uhersku, pracoval nyní Karel Sousedík v „Rusku“.

Prarodiče špkt. S. Sousedíka, Josef (1829–1915) a Kateřina (1829–1900) Sousedíkovi.

Byla to velká senzace, někteří, ale těch bylo jen málo, drželi palec Rusům, jiní zase Japoncům, kterým však bylo mezi lidmi mnohem více přáno a obecně se těšili velkým sympatiím Poláků. Projevoval se v tom starý polsko-ruský antagonismus, neboť Poláci měli mnohé závažné důvody pro to, aby Rusy nenáviděli. Wojek (strýc) Rudolf, který uměl dobře rýsovat, nám maloval válečné lodi. Vydával se také za velkého dělostřeleckého odborníka, ač ho k tomu jeho vojenské zkušenosti příliš neopravňovaly. Prožil jsem tehdy kus příjemného vesnického dětství, s proháněčkami po sladovnách, spilkách, po

dvoře a panském parku, a já byl tehdy velký uličník. Ale jenom venku! Doma ne! Tam panoval přísný, až škrobený mrav společenského styku, bezvadného stolničení. Bylo to prostředí „einer sehr guten Kinderstube“. V domácnosti Kollorosů pracovala kuchařka a panská, byly najímány i jiné občasné výpomoci a vůbec se žilo na vysoké noze. Přicházelo mnoho návštěv, často byly pořádány společenské večere a dům Kollorosů býval středem setkávání limanowské honorace. Jak se ale dodatečně ukázalo, neukládaly se žádné úspory a na zabezpečení ve stáří se vůbec nemyslelo.

Leszczków

1904

Mezitím otec již zakotvil v Leszczkowie a mohl povolat maminku k sobě. Bylo rozhodnuto, že já pojedou s ní, zatímco můj starší bratr Binek, který se stal po překonání těžké choroby hýčkaným vnoučetem a oblíbencem Kollorosů, zůstane v Limanowé. Já jsem změnu prostředí vítal hlavně proto, že jsem se těšil na cestování – ještě i dnes jako starý chlap velmi rád jezdím vlakem. A tak jsem s maminkou o prázdninách, coby absolvent první třídy obecné školy, nastoupil pouť do Ruska. Zařízení bytu, uskladněné dosud někde u speditéra, nastoupilo cestu s námi. Měli jsme několik košů spoluzavazadel, ve kterých bylo šatstvo, kuchyňské náčiní, ale i porcelán, vše pečlivě poskládané a zabalené. Na hranicích nás sice rakouští celníci hladce odbavili, avšak běda, čekali nás ještě celníci ruští! Rusové si nechali všechny naše koše otevřít a začali všechno vyhazovat ven. Maminka byla zoufalá. Stála se mnou nešťastně u narůstající hromady věcí z prvního koše, když vtom jí nějaký občan, který vše pozoroval, dal znamení a něco jí po straně pošeptal. Maminka potom chvíli vlídně hovořila s celníkem a již za okamžik bylo vše odbaveno, další koše se vůbec neprohlížely, vše bylo „charašó“ a překvapivě hladce vyřízeno. Maminky jsem se pak ptal, co to bylo za vysoce postaveného hodnostáře, který v náš prospěch zakročil. Maminka se usmála a řekla: „Kdepak, to byl

cizí člověk, viděl ale, že se nevyznám, tak mi poradil, jak se to dělá. Ptal se, jestli jsem dala bakšiś (úplatek)? „Ne.“ „Tak honem dejte, jinak nepojedete ani zítra.““ Tak jsme přišli poprvé s našimi pobratinci do styku.

Konečně jsme pak dorazili do Opatowa, kde na nás již otec čekal s kočárem a žebříňákem na zavazadla a dovezl nás do pěkného bytu u továrničky v Leszczkowie. Tam nás hned po příjezdu uvítal majitel velkostatku a továrny na zpracování ovoce, pan hrabě Pomorski, a dále pak milý krajan, hánácký správce dvorů Lukeš. Oba se od počátku snažili nám náš pobyt v Leszczkowie zpříjemnit. Lukeš, starý mládenec, býval u nás velmi častým, ba pravidelným hostem a věru, že jsme nepostrádali ničeho z toho, co se urodilo na polích pana hraběte Pomorského. Jeho zahrady zvelebil – jako vedlejší úkon – můj otec. Tchánem pana hraběte byl starý feudál Ossoliński, který mne měl velmi rád. Já byl vůbec s celou hraběcí rodinou v častém a úzkém styku. Pomorski měl jedinou dcerušku, asi tak v mém věku, a když poznal moje vychování a perfektní taktní chování, býval jsem k nim velmi často zván a mnohé dny jsem dělal malé komtese, ovšem vždy za skrytého dohledu guvernantky, společníka. Rodina Pomorských byla sice přísně patriarchální, ale zároveň i velmi liberální. Až do našeho příjezdu stolovali otec i Lukeš společně s celou hraběcí rodinou. Vařil tam francouzský kuchař, který ve volných odpoledních vypomáhal jako mistr a koštér i v továrně, kde byl otec ředitelem. Otec mi vykládal, jak jednoho pátku, kdy byl postní oběd, neb půsty se u Pomorských přísně dodržovaly, Lukeš zle na všechny zahlížel a nic si nebral k jídlu. Ossoliński si toho povšiml a Lukeš mu na jeho dotaz odpověděl, že pro něj oběd bez masa není jídlem. Ossoliński poté ihned nařídil sluhům, aby Lukešovi přinesli uzené, a zvolal: „Ten člověk těžce pracuje, a chce proto maso. Nechť ho má. Toho přeci ještě nikdy nebylo, aby někdo měl u polskiego šlachtica glód (hlad)!“ Tato poslední věta se pak stala v naší rodině okřídlenou a často používanou frází, zvláště když jsme měli hosty, kteří rozuměli špásu.

Nejbližší škola byla přímo na státní silnici v Lipníku, dobré 2 kilometry od nás. Jediné spojení tvořila málo udržovaná polní cesta. Škola měla jedinou velkou třídu, ve které sedělo asi šedesát žáků, rozdělených na čtyři třídy. Vyučovalo se celý den, střídavě po skupinách. Zatímco jedna skupina pracovala s učitelem, druhé dělaly úkoly. Vládla tam příkladná čistota, pořádek a kázeň. Učitel byl neobyčejně svědomitý a cele se nám věnoval. Byl jsem tam zařazen do 2. třídy, a když jsem po našem návratu do Limanowé nastoupil do 3. třídy, byli všichni tamní učitelé překvapeni mými znalostmi, očekávající, že jsem již zcela zapomněl to, co mne oni sami naučili v 1. třídě. Obědy, tj. svačiny, si děti nosily s sebou, a ač škola stála na obvodu Lipníka, nesměl ji během vyučování nikdo opustit. Byl jsem jediné „panské“ dítě a o polední hodinové přestávce jsem docházel do zvláštního pokojíku, kam mi paní učitelová, aniž se mnou kdy promluvila, vždy přinášela sklenici horkého čaje. Do školy mne vozili, tj. Lukeš přistavoval někdy bryčku, někdy žebříňák, který pak z okolních polí něco svážel. Lukeš vždy zařídil tyto jízdy tak, že nebyly samoúčelné. Mám na školu v Lipníku jen ty nejlepší vzpomínky a chodil jsem do ní rád. Hlavně jsem měl rád přísného a spravedlivého učitele, který byl vzácně objektivní a který například nikdy ani mrknutím oka nedal znát, že se zná s mými rodiči či že jsem jediným nevesničanem ve škole. Již první den, kdy mne přijal do třídy, jsem se musel, ač vyučování jinak probíhalo jen v polštině a ruštině se vůbec neučilo, rusky naučit malý a velký titul cara. Pamatuji se dodnes z něho jen první slova: „Jewo gasudarskoje Veličerstwo, car Nikolaj wtoroj ...“ Prý kdyby přišel pan inspektor a někdo to neuměl, bylo by zle. Škola stála, jak jsem se již zmínil, na silnici, která ze Sandoměře směřovala někam na sever. Silnice byla široká, tvrdá, dobře udržovaná a téměř vůbec nevyužívaná. Přímo z ní číselo povědomí mobilizační přináležitosti a vojenské důležitosti. Neznal jsem tehdy přirozeně ještě nic z dějin, ale když jsem se na tu silnici postavil, tak se mne zmocňovalo zvláštní povědomí, že tato silnice souvisí s pochodujícími armádami, že je pro ně stavěna, že

mohu být každou chvílí odstrčen, že vede někam daleko do neznáma, do nitra Ruska, kde na jejím konci sedí gasudar, car, pán všech Rusů, jeho Veličenstvo Nikolaj vtaroj, který se mužicky podmračeně dívá na západ.

Někdy jsme si zajeli do Opatowa, nejbližšího městečka, kde bylo podle mých dojmů vše k dostání. I dobrý uzenář tam byl. Ovšem všečen obchod byl v rukou Židů. Ve vesnicích na venkově nebylo kromě krčmářů a podomních kramářů Židy vidět vůbec, zato v tržních centrech jich bylo mnoho. Nejznámější v celém kraji bylo židovské městečko Klimontów, staro-zákonní, pejzaté, špinavé, které mělo svého chasidistického Wunderrebeho a kde kromě černých kaftanů nebylo možno vidět nic jiného. Žili tam výlučně Židé. O nedělích jsme také někdy jezdili kočárem do Sandoměře, kde jsme bývali hosty u českého sládka v tamějším pivovaře. Tam jsem byl také s otcem poprvé na pravoslavných bohoslužbách, jejichž bohatý ceremoniál mi imponoval a budil můj údiv.

V Leszczkowie jsem žil jako kluk dost osamoceně. Dědina byla od továrničky, zámku i statku odloučena a já mimo svojí aristokratické přítelkyně neměl žádnou společnost svého věku. Když přišly Vánoce, Pomorští si moc přáli, abych Štědrý večer strávil u nich. Naši ale také nechtěli být sami, tak jsme doma dříve večeřeli a já přišel k Pomorským až po večeři. Pod stromečkem jsem měl dárek, knížku: „Srdce“ od Edmonda d’Amicis. Je ještě v naší knihovně. Na ty Vánoce mám ostatně ještě jednu zajímavou vzpomínku. Věřil jsem neochvějně na Ježíška, který hodným dětem přinese přistrojený stromeček a dárečky. Několik dnů před Vánoci jsem potřeboval kapesník a maminka, která v kuchyni již něco svátečního pekla, mi řekla, abych si ho sám vzal. V prádelníku, však víš, kde jsou. Já šel do pokoje, ale prádelník, jinak vždy volně přístupný, byl zavřený na klíč. Maminka mi v kuchyni klíč bezděky dala, a když jsem prádelník otevřel, tu se mým očím naskytl nečekaný pohled. V krabicích ležely ozdoby na stromeček, byly tam i nějaké hračky a ještě mnoho dalších věcí, laskomin i balíčků, o kterých jsem vycítil, že nějak souvisejí se Svatvečerem. Ulekl jsem se, nic neprohlížel, vycítil

jsem, že je to něco, co jsem neměl spatřit, a že se tak stalo nedopatřením – buď ze strany maminky, nebo Ježíška. Určitě Ježíška, maminka by mi jinak klíč nedala. Rychle jsem prádelník zavřel, bez kapesníku se obešel a nikomu nic neřekl. Nesmím o tom přemýšlet a hloubat, nesmím kazit radost ani sobě, ani mamince. Vypudil jsem tu příhodu ze své mysli a nakonec jsem sám sebe přesvědčil, že se mi to všechno asi jen zdálo. Ztratil jsem jistotu o viděném.

Otec v Leszczkowie příliš spokojen nebyl. Bylo to v tom zapadákově pro něj příliš malé pole působnosti, a našel si tedy místo ředitele v podobné, ale velké továrně ve Varšavě, přesněji řečeno na předměstí Varšavy, v Levinově. Jeho odchod urychlilo i to, že hrabě Pomorski utekl za hranice v obavě, aby nebyl odveden do právě začínající rusko-japonské války.

Varšava

1905

Aby se přemístění pro otce snadno odbylo, bylo rozhodnuto, že maminka mne zase odveze do Limanowé. Ale poměry v Rusku byly v té době pochmurné a nejisté a hranice byly uzavřené. Otec nás tedy dopravil kočárem do Sandoměře, a odtud pak do nějaké židovské krčmy na břehu Visly, která v těch místech tvořila hranici. V noci jsme pak s maminkou jeli na loďce na druhou stranu. Pamatuji se na to dobře, bylo to velmi dramatické, ani ne tak kvůli stísněnosti, vyvolávané možným zásahem ruské pohraniční stráže, jako spíše náladou, ponurostí černé vody, nutností zachovat ticho a neosobním poměrem členů posádky člunu k nám. Měl jsem pocit, že jsme pro ně jen zaplacené zboží, a že kdyby se cokoliv šustlo, že by se nás chladnokrevně zbavili a jednoduše nás strčili do vody.

I přes tento dramatický zážitek jsme se šťastně dostali do Limanowé, maminka hned odjela za otcem a já jsem čtvrtý kvartál druhé třídy absolvoval opět v limanowské škole, která stála na náměstí poblíž kostela. Společná rodinná rada se tehdy usnesla, že když se otec velmi pěkně (přikoupil i nábytek do salonu) zařídil, že prázdniny strávím s Binkem u rodi-

čů ve Varšavě – a teprve pak se uvidí, kde v našich vysokých studiích na obecné škole budeme po prázdninách pokračovat. Snad jste poněkud překvapeni rozkolísaností v rozhodnutích, ale je třeba mít na paměti, že poměry byly v Rusku velmi nejisté, a jak ještě uvidíte dále, obavy byly oprávněné. Rusko stanulo na prahu bolševické revoluce, která se tam zrodila nikoli z přemíry kapitalismu a jeho útlaku, nýbrž z ubohosti ruského mužika.

A tak se v létě 1905, na počátku prázdnin a po ruské porážce na japonském východě, kdy se ruský stát zachvíval v samých svých základech, jasně ukázala jeho slabost, jeho chaotická vnitřní organizace a velká nespokojenost lidu, který byl soustavně poštváván ruskou emigrací, naváděn k atentátům, stávkám a neposlušnosti. Tehdy docházelo najmě v Petrohradě k velkým pouličním demonstracím, vojskem a policií krutě a krvavě potlačovaným. Ruské samoděržaví, napevno provázané se svým absolutismem, se jen těžko bránilo konfrontaci s liberalistickými idejemi západu, který měl již více jak sto let Francouzskou revoluci za sebou. Pokusy o zavedení konstituce v Rusku byly neúspěšné, hlavně díky přičinění anarchistů, a lid začal zvedat hlavu. Emigrace přitom nenapájela lid liberalistickými, nýbrž socialistickými, marxistickými myšlenkami. Zkrátka, rok 1905 se stal první vážnou předzvěstí bolševické říjnové revoluce v roce 1917. A do tohoto kotle, kdy záležitosti v Rusku kulminovaly, jsme my jedné letní soboty přijeli za otcem na prázdniny. Ve Varšavě v té době již docházelo k přestřelkám, všude hlídkovalo vojsko a v továrnách již tu a tam docházelo k násilným likvidačním vedením.

V neděli, tj. hned druhý den po našem příjezdu, přinesla služka zprávu, že v sousední továrně zabili Čecha, inženýra. Cizinci prý vyžírají zemi a berou místním lidem chleba. No, my kluci jsme spali dobře, nevím ovšem, jak spali otec s matkou. Asi špatně, a oprávněně. V pondělí časně ráno nás probudilo bouchání a lomcování s domovními dveřmi. Dostavili se „delegáti“, kteří odvedli otce s sebou. V továrně byla vyhlášena stávka a otec byl odveden do kanceláře k „dalšímu řízení“. Na závěr odborového jednání – tak

bychom to shromáždění nejspíše nazvali dnes – otce vyvlekli z kanceláře ven, posadili ho na trakař a v průvodu všeho dělnictva, které zpívalo nějakou bolševickou píseň, ho vyváželi za továrnu na popravu. V jiných továrnách, jak jsme se později dozvěděli, nacpávali majitele či vedoucí do pytlů a také je vyváželi na trakařích za rohy továren, po cestě je však již ubodali. V našem případě k tomu nedošlo, snad proto, že většinu dělnictva v průvodu tvořily ženy. My s maminkou jsme se na tento demonstrační a revoluční průvod dívali z okna. Matka klečela, hlasitě plakala a přerývaně se modlila. Otce vyvezli za továrnu a chystali se k exekuci. Měl být pověšen. Ale tu se na scéně objevila naše služka, kterou asi pohnul pohled na naše zoufalství, a Bohem zaklínala lidi, aby měli rozum, že zrovna tomu člověku přijela žena a děti, že ničí celou rodinu a že otec stejně odjede z Ruska pryč. Naléhala na ně, že zabitím ničeho nedocílí, a prosila je, aby ho pustili. Byl to snad zázrak, který způsobila vroucnost našich modliteb, že jí dělníci vyhověli. Otce vyklopili z trakaře a musel se jim zapřisáhnout, že již nikdy nepřekročí práh továrny. Navíc mu pohrozili, že objeví-li se ještě někdy v Levinově, že ho zastřelí. Pak ho nechali běžet. Otec se v prvních okamžicích přechodně ukryl v obchodě, kde jsme nakupovali, a až večer se odtamtud se štěstím dostal do Varšavy. Z onoho obchodu jsme dostali zprávu, že žije a je v pořádku. V poledne přijela eskadra kozáků a obsadila továrnu a okolí. Pak se vůbec objevilo mnoho vojska a konečně byl zjedнан pořádek a klid. Mamka zavřela byt a odjela s námi tramvají – přes Vislu a předměstí Praga – do Varšavy, kde jsme se setkali s otcem a ubytovali jsme se v hotelu.

My vyděšení a na nic více zvědaví jsme hned příští den odjeli s maminkou do Limanowé, ale otec musel ještě několik dnů zůstat ve Varšavě, aby vše zlikvidoval. Ač ho majitelé závodu prosili a žádali, aby setrval v místě, že pořádek už je obnoven, přece jen se otec rozhodl, jsa již ruských poměrů syt, k odjezdu za námi do Limanowé. Zařízení bytu zčásti odprodal, ostatní dal špeditérem zaslat do Haliče. Když byl asi za týden konečně se vším hotov a chtěl odjet, tu byla